

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУДЕГІ ЖАҢА ТӘСІЛДЕР

*Асхат Г. ¹, Даулетбаев А.К. ²

¹PhD докторы, Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ халықаралық қатынастар, Алматы, Қазақстан, e-mail: askhat.g@gmail.com

²Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ халықаралық қатынастар факультетінің магистранты, Алматы, Қазақстан, e-mail: almatdauletbaev@gmail.com

Андатпа. ХХ ғасырдың аяғында адамзат өзінің әлеуметтік-экономикалық дамуының өткір экологиялық проблемаларының орталығында болды.

Әр түрлі қарқында орын алып жатқан экологиялық проблемалар әлемнің барлық елдері, индустриалды және дамушы елдерге де тән. Бұл дәреже экономиканың даму деңгейіне және қоршаған ортаны қорғауға және оны ұтымды пайдалануға жұмсалатын шығындардың мөлшеріне байланысты.

Бұл мақалада экологиялық инновациялар елдің тұрақты даму факторы, экологияға қатысты өзекті мәселелері қарастырылған. Өмір сүру сапасын арттыру үшін экологиялық жаңа тәсілдерді енгізу қажеттілігі туындады. Біз су тасқыны, құрғақшылық, өрт, температураның ауытқуы, дауыл түріндегі ауқымды табиғи ауытқулар, қоғамға қажетті өмірлік маңызды табиғи ресурстардың азаюы, сондай-ақ озон қабаты, атмосфераның газ құрамы, радиациялық ластану және т.б. сияқты адам өмірі үшін маңызды көрсеткіштердің өзгеруі сияқты жаһандық құбылыстар мен процестердің куәсі болудамыз. Эко-инновациялар, экологиялық және тиімді энергия технологияларын пайдалану аймақтың экономикалық даму деңгейіне, сонымен қатар инвестициялық тартымдылығы мен оның бәсекеге қабілеттілігіне оң әсері туыдыратынын ашып көрсетті. Болашақтың саяси күн тәртібі мен дипломатиялық тәжірибесінде экологиялық дағдарыс, оның салдары мен онымен күресу әдістері жайлы мәселелер ең маңызды орындардың бірін алады. Соңғы онжылдықтарда халықаралық қауымдастық экологиялық проблемаларды шешуге бағытталған көптеген шаралары қабылданды. Көптеген көпжақты құжаттарға қол қойылды. Жылдан жылға халықаралық қатынастар жүйесіндегі экологиялық проблемаларды зерттеудің және шешудің жаңа тәсілдері шығарылуда. Мақалада осы аталған мәселелерге тереңірек зерттеу жасалынды.

Тірек сөздер: эко-инновация, жасыл теория, халықаралық қатынастар, экожүйе, экология, инновация, экономика, жасыл экономика, технологиялар, энергия

Негізгі ережелер

Экологиялық инновация-бұл экологиялық тұрақты жаңа өнімдер, қызметтер мен технологияларды жасауға бағытталған адам инновациясының мәселесін шешудің заманауи тәсілі. Ол қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, адам қызметінің қоршаған ортаға әсерін азайтудағы жаңа шешімдерді әзірлеу және енгізуді қамтиды.

Экологиялық инновациялар жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологияларын әзірлеу, қалдықтарды басқарудың тиімдірек жүйелерін енгізу және тұрақты көлік жүйелерін құру сияқты көптеген әртүрлі нысандарды қабылдауы мүмкін. Бұл инновациялар адам әрекетінің қоршаған ортаға теріс әсерін азайтуға және тұрақты болашаққа көшуге көмектесуге арналған.

Экологиялық инновацияның басты артықшылықтарының бірі-бұл климаттың өзгеруі, ауаның ластануы және судың жетіспеушілігі сияқты біздің планетамыздың алдында тұрған кейбір маңызды экологиялық мәселелерді шешуге көмектеседі. Қоршаған ортаға әсерімізді төмендететін жаңа технологиялар мен шешімдерді әзірлеу және енгізу арқылы біз табиғи ресурстарды қорғауға және планетаны болашақ ұрпақ үшін сақтауға көмектесе аламыз.

Сонымен қатар, экологиялық инновациялар жаңа нарықтар мен бизнес мүмкіндіктерін құру арқылы экономикалық пайда әкелуі мүмкін. Экологиялық тұрақты өнімдер мен қызметтерге сұраныс артқан сайын, экологиялық инновацияларға инвестиция салатын компаниялар бәсекелестік артықшылыққа ие бола алады және өздерін өз салаларында көшбасшы ретінде көрсете алады.

Жаһандық экологиялық дағдарыс қоршаған ортаға деструктивті антропогендік және технологиялық әсердің күшеюімен байланысты. Экологиялық апаттардың негізінде адамдардың ойластырылмаған қызметтері, оның басқаларға, қоршаған ортаға, денсаулығына және т.б. қатынасы жатыр. Табиғат заңдарын түсініп, табиғат күштерін игере отырып, адам бұл заңдарды өзгерте алмайды немесе оларды әлеуметтік заңдылықтарға бағындыра алмайды. Қазіргі экологиялық жағдайдың ерекшелігі-белгілі бір экожүйемен өзара байланысты әлеуметтік жүйе жағдайында осы гетерогенді заңдылықтардың қиылысуы және өзара әрекеттесуі. Сондықтан, бүгінде экологиялық проблеманың пайда болуында да, оны шешуде де әлеуметтік факторларды ескеруге бет бұру барған сайын байқалады.

Тұтастай алғанда, экологиялық инновациялар экологиялық тұрақты және әлеуметтік жауапты шешімдерді жасауға бағытталған адам инновациялары жаһандық мәселелерді шешудің заманауи тәсілін білдіреді. Адамның тапқырлығы мен шығармашылығының күшін пайдалана отырып, біз барлығына тұрақты болашақ құруға көмектесетін жаңа технологиялар мен шешімдерді жасай аламыз.

Кіріспе

Экологиялық мәселелерді зерттеу жаңа құбылыс емес. Адамзат тарихы әрқашан қоршаған ортамен тығыз байланысты болды. Индустрияландырудың басталуымен оған келтірілген залалдың көлемі де өсе бастады, бұл уақыт өте келе ғылыми зерттеулерде көрініс тапты. XX ғасырдың екінші жартысында әлемдік экономикалық өсудің бұрын-соңды болмаған қарқыны жаһандық ауқымда адам мен табиғат арасындағы қарым-қатынас тепе-теңдігінің сапалы

өзгеруіне әкелді. Нәтижесінде ғылым экология мәселелеріне мұқият назар аударыла бастады және оның басымдықтарын өзгертуді көздейтін дамудың басқа моделін жасауға тырысты. Бұл 1980 жылдары БҰҰ шеңберінде әзірленген және экономикалық, экологиялық және әлеуметтік мәселелерді келісілген шешуді көздейтін тұрақты даму тұжырымдамасын айтуға болады. Тұжырымдама 1992 жылы Рио-де-Жанейродағы конференцияда ұсынылды, бірақ оны жүзеге асыруға әлемдік экономика мен халықаралық қатынастардың өзгеруіне байланысты көптеген мәселелер кедергі болды.

Экология саласындағы зерттеулердің жаңа кезеңі БҰҰ мен басқа да халықаралық ұйымдардың Жасыл экономика тұжырымдамасын әзірлеу жөніндегі бастамаларымен байланысты. БҰҰ-ның экология саласындағы негізгі органы-БҰҰ-ның Қоршаған ортаны қорғау бағдарламасы (ЮНЕП) 2008 жылы әлемдік экономиканы дағдарыстан шығару мақсатында экологиялық таза өндірістерге инвестициялау мүмкіндіктерін талдау үшін «жасыл экономикалық бастама» ұсынды. ЮНЕП тапсырысы бойынша «жаңа жаһандық жасыл келісім» баяндамасы дайындалды, онда әлемдік экономиканың экологиялық тұрақтылығын арттыру кезінде экономикалық өсуді ынталандыру бойынша ұсыныстар бар. Бұл мәселе ғылыми талдау кілтінің біріне айналды.

Қазіргі уақытта қоршаған ортаны қорғау мәселелері бойынша көптеген зерттеулер дәл жасыл экономиканың дамуы аясында қарастырылуда. Тіпті кеңейтілген ұдайы өндірістің пайда болуымен экономикалық өсу тенденциялары тұрақтанды. Өндіріс процесінде және одан тыс уақытта жетілдіру қажеттілігі барған сайын артып келеді. Жақсарту процестері жаңа енгізу процестері, содан кейін инновациялық процестер деп аталды. Инновация сөзінің өзіне берілген анықтамаға сүйенсек, инновация - бұл өнім немесе технология сапалы жаңа сипаттамаларға, қызметтерге немесе құндылықтарға ие болатын инновация деп қорытынды жасауға болады. Осыған ұқсас жаңалық өндірістік процестердің тиімділігін арттыру процесінде пайда болады [1].

Жаһандық ауқымдағы экономикалық қиыншылықтар кезінде инновация қиындықтарды жеңу, экономикалық өсуді қамтамасыз ету және қолдау, әлеуметтік мәселелерді шешу тәсілі ретінде қабылданады. Климаттың өзгеруі, азық-түлік қауіпсіздігі, ауыз суға қолжетімділік және денсаулықты қорғау сияқты жаһандық мәселелер әлемдік қауымдастықтың назарынан тыс қалмайды. Осыған байланысты инновация өмір сүру сапасын жақсарту үдерісінде негізгі фактор рөлін атқара бастады.

Тұтынушылардың қошаған ортаға және оның барлық ресурстарына деген жалпы әлемдік тенденциясының нәтижесінде біз көптеген жағымсыз салдарларға ие боламыз (ласталған су, ауа және топырақ, көптеген алмастырылмайтын табиғи ресурстардың сарқылуы, жаһандық климаттың

өзгеруі, биоәртүрліліктің жоғалуы). Қазіргі экологиялық жағдайға байланысты жаңа экономикалық модельге көшудің болмай қоймайтыны анық. Жағдайды бақылап, саралап, көптеген дамыған елдер дәл жоғарыда айтылған «экологиялық инновация» бағытында дамып, «жасыл экономика» жолына түсуде [2]. Жасыл теоретиктер халықаралық қатынастардың нормативтік теориясы аясындағы негізгі пікірталастарда, әсіресе адам құқықтарына, демократияға, трансұлттық азаматтық қоғамға және жаһандық қоғамдық салаларға қатысты белсенді пікірталастарға ықпал қатысады. Олар жаһандық экологиялық әділеттілік мәселесін басты орынға қояды. Жасыл теорияға сәйкес, экологиялық әділетсіздік жауапсыз субъектілер өз шешімдерінің экологиялық шығындарын үшінші тараптарға, әсіресе оңтүстіктегі осал елдерге, зардап шеккен тараптар (немесе олардың өкілдері) білмеген немесе қатыспаған жағдайда, ықтимал экологиялық тәуекелдерге қатысты шешім қабылдауда орын алады.

Сайып келгенде, экологиялық әділеттілік барлық зардап шеккен тараптардың пікірін ескеретін демократиялық процестер арқылы тәуекелдерді әділ бөлуді, экологиялық проблемалардың зардаптарынан залал шеккендердің орнын толтыруды және өтеуді талап етеді.

Яғни, экологиялық инновация елдің экологиялық мәселелерін шешудің негізгі экономикалық белсенділігін төмендетпей шешудің маңызды құралы ретінде қарастырыла бастады деп айтуға дәлел бола алады. Нәтижесінде үкіметтер экологиялық инновацияларды әзірлеуге, енгізуге және дамытуға көбірек қолдау көрсетуде.

Соңғы жылдары әртүрлі ұйымдардың, соның ішінде бизнестің экологиялық мекемелермен аналитикалық материалдарды дайындаудағы ынтымақтастығы кеңейіп келеді. Мысалы, жаһандық сақтандыру индустриясы ЮНЕП-пен бірлесіп болашақ жасыл экономикадағы осы саланың ықтимал рөлі туралы есеп береді.

Әр түрлі елдердің ғалымдары жасыл экономиканың жекелеген салаларының даму перспективаларын талдайды: өнеркәсіп, құрылыс, көлік, ауыл шаруашылығы, су және орман шаруашылығы, балық аулау, сондай-ақ туризм, олардың құрылымы қазіргі уақытта оларда жасыл сегменттердің жедел қалыптасуына байланысты түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Энергетикаға ерекше назар аударылады, оны қайта құру климаттық өзгерістерді әлсіретуде шешуші рөл атқаруы мүмкін. Соңғы жылдардағы баяндамалар экология саласындағы мемлекеттік және жеке инвестициялық қызметті кеңейтуге ерекше назар аударады. Энергетикаға салынған инвестициялар, онда жобаларға салынған сәттен бастап оларды іске асыруға дейін айтарлықтай уақыт өтеді, бұл әлемдік экономиканың жаңа құрылымын құруға және анықтауға ықпал ететін сияқты. Сондықтан жасыл төңкеріске жетудің орталық

буыны ретінде қарастырылатын экологиялық инновацияларға инвестицияларды зерттеу маңызды орын алады.

Көптеген зерттеулер дамудың экологиялық жолына көшу осы процесті мәжбүрлеу, сондай-ақ кедейсіздік және теңсіздікпен күресу үшін қажетті буын болып саналатын білім беру саласына көбірек назар аударуды қажет ететінін атап көрсетеді. Қоғамды өзгертудің басқа маңызды буындары мәдениет және ақпараттық компонент болып табылады.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Мақаланың теориялық негізін экосаясат саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері, халықаралық қатынастар теориясы, халықаралық экологиялық қауіпсіздік, халықаралық үкіметтік емес ұйымдар мен жетекші әлемдік субъектілердің экологиялық саясатының ерекшеліктері, экологиялық саясатты құрайды. Зерттеудің жалпы ғылыми әдістері, оның ішінде жүйелік, салыстырмалы, тарихи талдау, статистикалық талдау әдістері, зерделенетін мәселе бойынша материалдарды қорытындылау барысында, халықаралық қатынастар жүйесіндегі экологиялық проблемаларды зерттеудегі жаңа тәсілдердің бірі «экоинновация», – экономиканы дамытудағы салыстырмалы түрде жаңа, бірақ өте перспективалы бағыты мен «жасыл теорияны» атап өткен жөн. Инновациялардың басқа түрлерімен салыстырғанда олардың маңызды ерекшеліктері бар. Біріншіден, эко-инновациялар - бұл олардың негізгі функциясы болып табылатынына қарамастан, қоршаған ортаға тәсерді азайтуға әкелетін инновациялар. Екіншіден, экоинновация ұйымдық инновацияның дәстүрлі ұйымдық шекарасынан шығып, қолданыстағы әлеуметтік-мәдени нормалардың, институционалдық құрылымдардың өзгерістерін тудыратын кеңірек әлеуметтік механизмдерді қамтуы жайлы жоғарыда атап көрсетілді.

Экологиялық инновацияларды енгізу және таратуды бизнес көбінесе өндіріс процесіне жаңа технологиялар мен әзірлемелерді енгізу ретінде қабылдайды. Бұл көбінесе әртүрлі экономикалық кедергілерді жеңумен байланысты және әлеуметтік-экономикалық жүйенің дамуына үлес қоса отырып, әлеуетті сатып алушылардың ықыласына ие болуға мүмкіндік береді. Эко-инновация – компанияларға шығындарды қысқартуға және жаңа нарықтарға шығуға мүмкіндік беретін заманауи құрал. Микродеңгейде ресурстарды үнемдейтін жасыл инновацияларды енгізу тұрақты дамуға құрылымдық ауысуға ықпал ете алады.

Біріккен Ұлттар Ұйымының мәліметі бойынша, 2025 жылға қарай 2,9 миллиард адам су тапшылығын сезінеді. Әлемдік энергияға деген сұраныс 2030 жылға қарай 60 пайызға дейін өседі. Қалыптасқан жағдайда табиғи ресурстарды пайдаланудың нарықтық қатынастарының дамуын қазіргі жағдайын ескере отырып, әр түрлі салалардағы кәсіпорындардың

инновациялық қызметін жасылдандыру мәселесі бүгінгі күннің маңызды мәселелерінің бірі болып табылады [2].

Әлемдік аренадағы көптеген сын-қатерлер мен жаһандық проблемалар экологиялық призма және қоршаған ортаны қорғау қажеттілігі арқылы қарастырыла бастағаны баршаммызға мәлім. Ғалымдар болашақ ұрпақтың өмір сүру жағдайына кері әсерін тигізуі мүмкін экологиялық қауіптердің үздіксіз өсуін зерттей отырып, жаһандық деңгейде экология мен экономиканың өзара сыни байланысы мен өзара тәуелділігін шешуге кірісті. Мысалы, тұрақты даму тұжырымдамасы қазіргі заманғы «жасыл ойлаудың» негізгі идеясы болған әлемнің әлеуметтік-экономикалық дамуының жаңа векторының кілті болды [3].

«Жасыл» теоретиктер өз жұмыстарында қоршаған орта мен экономикалық өсу арасындағы тепе-теңдікті табуға бағытталған. Соның нәтижесінде «жасыл» теория аясында түрлі бағыттар пайда болды. Радикалды жасыл теоретиктер қоршаған экожүйемен қарым-қатынасты өзгерту үшін әлеуметтік өзгерістер қажет деген идеяны қолдайды. Экосоциалистер капиталистік экономикалық жүйені сынауды күшейтті. Экофеминистер табиғатты бақылау патриархаттың әйелдерді бақылауының кеңеюі деп мәлімдейді. Экологтар фундаменталистер мәселенің тұтас шешімін іздейді – олар қоршаған ортаның деградациясының алдын алу үшін даму парадигмасын толығымен өзгертуді талап етеді [4].

Жаңа жаһандық проблемалар халықаралық қатынастар мен әлемдік саясатты зерттеуге жаңа теориялық көзқарастарды талап етті [5]. Халықаралық қатынастар теориясында «жасыл теория» пайда болды. Халықаралық қатынастардағы экологиялық концепцияларды жақтаушылар құрылымдық реализм және неолиберализм сияқты дәстүрлі теорияларды сынға алды, сонымен қатар халықаралық саяси экономияның неомаркстік нұсқасын және космополиттік перспективаның негізінде жатқан халықаралық қатынастардың нормативтік теорияларын өзгертуге және бейімдеуге ұмтылды [6].

Соңғы ғылыми жұмыстар мен пікірталастарға сүйене отырып, бұл тәсіл жаһандық саясаттың негізгі концепцияларына жаңаша көзқараспен қарауға, экологиялық қауіпсіздік, тұрақты даму және экологиялық әділеттілік проблемалары туралы жаңа түсінік қалыптастыруға мүмкіндік берді. Жаһандық жылыну перспективасы халықаралық қатынастарды теориялық түсіну арқылы экологиялық проблемалардың қалай шешілетінін көрсететін мысал болды [7].

Неолибералдар, керісінше, жаһандық экологиялық проблемаларды шешуде мемлекетаралық ынтымақтастықты дамыту үшін климаттың өзгеруінің халықаралық режимін қалыптастыру үшін қандай ынталандырулар қажет екендігі туралы кеңес беруге көбірек бейім.

Сондықтан, экологиялық мәселелер бүгінгі таңда жаһандық саяси дискурс пен тәжірибенің жаңа негізгі күн тәртібінің бірі болып табылады.

Әдеби шолу

Көптеген ғалымдар мен зерттеушілер экологиялық инновациялар тақырыбын және олардың адамзат алдында тұрған экологиялық мәселелерді шешудегі әлеуетті рөлін зерттеді. Кейбір танымал зерттеушілер мен олардың пікірлеріне тоқталатын болсақ:

Тимоти Девинни: Девинни-Ұлыбританиядағы Лидс университетінің Халықаралық бизнес профессоры. Оның пікірінше, экологиялық инновациялар климаттың өзгеруі және ластану сияқты жаһандық экологиялық мәселелерді шешуде шешуші рөл атқаруы мүмкін және экономикалық пайда мен өсуге әкелуі мүмкін дейді [8].

Ұлыбританиядағы Уорвик университетінің корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік профессоры Люц Прейстің мәлімдеуінше экологиялық инновациялар және фирмалардың тұрақты инновацияларды ілгерілетудегі рөлі басым. Ол экоинновация фирмалар үшін айтарлықтай экономикалық пайда әкелуі мүмкін, сонымен қатар экологиялық мәселелерді шешуге көмектесетін алға тартады [9].

Ал, Хеккерт-Нидерланды, Утрехт университетінің инновациялық зерттеулер профессоры Хан Марко Хеккерт тұрақты инновациялар мен экоинновациялар бойынша зерттеулер жүргізген. Ол экоинновация экологиялық мәселелерді шешудің тиімді құралы бола алатынын, бірақ оны алға жылжыту үшін саяси шаралар қажет болуы мүмкін дейді [10].

Аннерстедт-Швецияның Стокгольм қаласындағы Корольдік технологиялық институттың өндірістік экология профессоры Ян Аннерстедт экологиялық инновациялар және фирмалардың тұрақты дамуды ілгерілетудегі рөлі туралы зерттеулер жүргізді. Ол экоинновация тұрақты дамудың маңызды қозғаушы күші болуы мүмкін, бірақ оны саяси шаралар мен іскерлік тәжірибедегі өзгерістер қолдауы керек дейді [11].

Тұтастай алғанда, осы және басқа зерттеушілер экологиялық инновациялар экологиялық мәселелерді шешудің және тұрақты дамуға ықпал етудің маңызды құралы болуы мүмкін, бірақ оларды саяси шаралар мен іскерлік тәжірибедегі өзгерістер қолдауы керек деп болжайды.

Нәтижелері

Жылдан жылға халықаралық қатынастар жүйесіндегі экологиялық проблемаларды зерттеудің және шешудің жаңа тәсілдері шығарылуда. Көптеген жағдайларда инновациялар экологиялық қауіпсіздігі мәселелерін шешуге бағытталған. Халықаралық қатынастардағы зерттеулердегі экологиялық бағыт жаңа теориялық деңгейде қауіпсіздік, тұрақты даму және әділеттіліктің дәстүрлі тұжырымдамаларына жаңа мағына берді. Соның нәтижесінде халықаралық қатынастарда күрделі экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған сыни, пәнаралық концепция. Әлемнің бір бөлігіндегі экологиялық қауіптер жер шарының екінші жағындағы халықтар мен елдер үшін проблема болуы мүмкін болған жағдайда, ол бүкіл халықаралық қауымдастықтың ынтымақтастығы

қажеттілігіне негізделген экологиялық келісім мен әділеттілікке ықпал етеді. Сондықтан халықаралық қатынастардағы «экоинновация», «жасыл теория» өте маңызды, перспективалы зерттеу бағыты болып табылады, оның маңыздылығын халықаралық саясаттың дәстүрлі теорияларымен қатар мойындау қажет. Адамзаттың экологиялық тұрақты дамуы қазіргі уақытта адамдардың қажеттіліктерін қанағаттандыруды қамтамасыз ететін, бірақ болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндігіне қауіп төндірмейтін даму болып табылады. Адамзаттың қауіпсіздігін қамтамасыз ету одан әрі технологиялық прогрестен де маңыздырақ болатын даму кезеңіне жетті. Өндірісті одан әрі ұлғайту емес, оның экологиялық таза болуын қамтамасыз ету, оны жүзеге асырудың экологиялық салдарын ескере отырып қайта құру басым бағыт болып табылады [12]. Жоғарыда аталған факторлардың барлығы қоршаған орта мәселелеріне көбірек көңіл бөлуге және жаһандық экономиканы экологиялық бағдарланған даму моделіне қайта құруға ықпал етті.

Талқылау

Халықаралық қауымдастық климаттық проблеманы адамзаттың болашақтағы дамуына басты қауіп деп санайды. Оны шешудегі мүмкіндіктер мен кедергілерді көптеген халықаралық ұйымдар, институттар және жеке ғалымдар зерттеуде.

Американдық ғалымдар жаһандық климаттың өзгеруін енді тоқтата алмайтынын анықтады.

Жер климатының өзгеруі және экологиялық проблемалар жақын арада миллиондаған босқындардың пайда болуына әкеледі. Бүгінгі таңда БҰҰ мәліметтері бойынша әлемде экологиялық апаттар салдарынан босқын болған 25 миллион адам бар және олардың саны артып келеді. БҰҰ болжамына сәйкес, 2050 жылға қарай 200 миллион адамға дейін үйлерін тастап кетуге мәжбүр болады. Олар теңіз деңгейінің көтерілуінен, су тасқынынан және құрғақшылықтан құтқарудың жолын іздеуіне тура келеді. Біріккен Ұлттар Ұйымының мәліметінше, су тапшылығы осы ғасырдың ортасына қарай миллиардтаған адамға әсер етеді [12].

Ғылымда экожүйелік тәсіл, сонымен қатар «жасыл әлем» тәуелсіз бағыт ретінде ерекшеленеді. Экожүйелік тәсілдің мәні субъективті тәжірибенің белсенді тасымалдаушысы ретінде даралықты, бірегейлікті, өзін-өзі бағалауын дамыту арқылы адамның табысты әлеуметтік-экологиялық қызметін қамтамасыз ету болып табылады. Бұл тәсілдегі іс - әрекеттің құралы өзара әрекеттесу болып табылады-өмір процесінде пайда болатын байланыстар, олардың көмегімен адам қоршаған ортаны қалыптастырады және оның әсерінен өзі өзгереді. Экожүйелік тәсіл шеңберінде мынадай міндеттер шешіледі:

- этникалық, мәдени, діни, әлеуметтік-экономикалық қалауларға сәйкес әлеуметтік-экологиялық проблемаларды шешудің жеке траекториясын құру;

- білім алушының жасына және жеке ерекшеліктеріне байланысты баламалы нысандарда әлеуметтік-экологиялық білім беруді дамыту;
- әлеуметтік-экологиялық мәселені шешу процесіне әртүрлі қатынастар жүйелеріндегі өзара әрекеттесудің жаңа формаларын қосу арқылы ресурстық кеңістікті кеңейту және т. б.

Сайып келгенде, ғылымдағы жаңа тәсілдер қоғамның адам өмірінің әртүрлі салаларындағы ілгерілеуіне ықпал етеді. Біз экологиялық проблемаларды білудің тұтастығын қамтамасыз ететін әлеуметтік-экологиялық білім беруді дамытуға ерекше мән береміз. Осылайша, экологиялық мәселелерді шешуде ғылыми тәсілдерді қолдану адамның табиғи және әлеуметтік ортада болып жатқан оқиғалар туралы хабардар болуына ықпал етеді. Нәтижесінде ғылым экология мәселелеріне мұқият назар аудара бастады және оның ба сымдықтарын өзгертуді көздейтін дамудың басқа моделін жасауға тырысты. Ол өз кезегінде халықаралық деңгейде экологиялық қауіпсіздік проблемаларын шешу барлық тараптардың келісімін талап етті. 2009 жылы дамыған елдер климаттың өзгеруіне қарсы іс-шараларды қаржыландыру және бейімделу үшін дамушы елдерге жыл сайын 2020 жылға қарай 100 миллиард доллар бөлуге міндеттеме алынғанмен, бұл міндеттеме орындалмады.

Дегенмен, жетекші әлемдік акторлардың экологиялық саясатын салыстыра отырып, елдердің саяси мәдениеті мен олардың халықаралық экологиялық қауіпсіздікке қатынасы арасындағы байланысты атап өтуге болады.

Ал, «жасыл теория» біздің әлеміміздің балама сипаттамасын ғана емес, сонымен қатар оны түсінудің басқа логикасын - оны өзгерту үшін қалай әрекет ете алатынымызды ұсына алады.

Халықаралық қатынастардың теоретиктері біздің планетамыздағы тұрақты даму мен өмір қаншалықты болуы керектігі туралы дәйекті түсініктеме беруге міндетті болады. Бұл экологиялық проблемалар мен проблемаларды тек бүкіл халықаралық қауымдастық бірлесіп шеше алатынын білдіреді.

Қорытынды

Қорыта келгенде, экологиялық проблемалар кейінге қалдыруға болмайтын мәселелерге жатады. ХХІ-ғасырдың экологиялық компоненті халықаралық қатынастардың ажырамас бөлігіне айналды. Экологиялық проблемалар адамзат дамуының бүкіл парадигмасының өзгеруіне әкелді. Жылдан жылға халықаралық қатынастар жүйесіндегі экологиялық проблемаларды зерттеудің және шешудің жаңа тәсілдері шығарылуда. Дегенмен, жасалып жатқан шараларға қарамастан, экологиялық проблемалар халықаралық деңгейдегі мәселе болып қалуда. Экологиялық мәселелерді шешуде бүкіл адамзаттың күш-жігерін біріктіру қажет. Экологиялық апат қазірдің өзінде сөзсіз, жер бетіндегі әрбір саналы адам жаһандық экологиялық проблемаларды шешуге

жауапкершілікпен қарауы керек. Қазіргі уақытта экологиялық саясат халықаралық деңгейдегі және мемлекеттің ішіндегі әлеуметтік-экономикалық және саяси процестермен тығыз байланысты мемлекеттік қызметтің маңызды, тәуелсіз, құрылымдық ресімделген бағыты ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар, экосаясаттың мәні туралы көзқарастар айтарлықтай ерекшеленеді. Кейбіреулер экологиялық саясатты қоршаған ортаны қорғау шаралары жүйесі деп санаса, басқалары табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануға баса назар аударады. Яғни, экосаясат, біріншіден, экологиялық сарқылуға (сандық нашарлау), екіншіден, экологиялық ластануға (сапалық нашарлау) қарсы тұруға бағытталған екі негізгі бағытты қамтиды.

Осылайша, «экоинновация», «жасыл теория» біздің әлеміміздің балама сипаттамасын ғана емес, сонымен қатар оны түсінудің басқа логикасын - оны өзгерту үшін қалай әрекет ете алатынымызды ұсына алады. Халықаралық қатынастардың теоретиктері біздің планетамыздағы тұрақты даму мен өмір қаншалықты болуы керектігі туралы дәйекті түсініктеме беруге міндетті болады. Бұл экологиялық проблемалар мен проблемаларды тек бүкіл халықаралық қауымдастық бірлесіп шеше алатынын білдіреді.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Дорофеев В.Д., Дресвянников В.А. Инновационный менеджмент: Учебное пособие. – Пенза 2003.
- [2] Одум Ю. Экология. – М.: Мир, 1986. – Т. I. – 328 с., Т. II. – 376 с.
- [3] Хлопов О.А. «Зеленая теория» как экологический подход в исследованиях международных отношений// Общество: политика, экономика, право. - 2022. - № 10. - С. 31–35.
- [4] Heywood A. Global Politics. - Bloomsbury Publishing, 2014. - 615 p.
- [5] Paterson M. Green Politics // Theories of International Relations / S. Burchill, A. Linklater. - London, 2005. - P. 235–257.
- [6] Stoett P.J., Laferrière E. International Ecopolitical Theory: Critical Approaches. - Vancouver, 2006. - 41 p.
- [7] Newell P. Global Green Politics. - Cambridge University Press, 2020. - 268 p. <https://doi.org/10.1017/9781108767224>.
- [8] Timothy M. Devinney. Employees as a vector of strategic intent: an examination of corporate, social and environmental strategic intent recognition by employees // Journal of Strategy and Management. - 2021. - 25 November.
- [9] Lutz Zwillenberg-Preis. Alternsforschungspreis ... dissertation (Ecology & Evolution). – Bern, 2023.
- [10] Han M., Li H., Wan J., Wan Y., Jiang W. Turning corporate environmental ethics into firm performance: The role of green marketing programs // Business Strategy and the Environment. – 2019. - 28 (6). - P. 929– 938.
- [11] Jamison A. The Making of Green Engineers: Sustainable Development and the Hybrid Imagination. - London: Macmillan, 2013. - 154 p.
- [12] Колонтаевская И. Экологические инновации как фактор повышения качества жизни // Инновации в науке: сб. ст. по матер. XXVIII междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск, 2013.

REFERENCES

- [1] Dorofeev V.D., Dresvyannikov V.A. Innovatsionnyi menedzhment [Innovation management]: uchebnoe posobie. Penza, 2003. [in russ].
- [2] Odum Yu. Ekologiya [Ecology]. M.: Mir, 1986. T. I. – 328 p., T. 11. – 376 p. [in russ].
- [3] Khlopov O.A. «Zelenaya teoriya» kak ekologicheskiy podkhod v issledovaniyakh mezhdunarodnykh otnosheniy // Obshchestvo: politika, ekonomika, pravo. 2022. № 10. S. 31–35 ["Green theory" as an ecological approach in the study of international relations // Society: politics, economics, law]. [in russ].
- [4] Heywood A. Global Politics. Bloomsbury Publishing, 2014. 615 p.
- [5] Paterson M. Green Politics//Theories of International Relations / S. Burchill, A. Linklater. London, 2005. P. 235–257.
- [6] Stoett P.J., Laferrière E. International Ecopolitical Theory: Critical Approaches. Vancouver, 2006. 41 p.
- [7] Newell P. Global Green Politics. Cambridge University Press, 2020. 268 p. <https://doi.org/10.1017/9781108767224>.
- [8] Timothy M Devinney. Employees as a vector of strategic intent: an examination of corporate, social and environmental strategic intent recognition by employees // Journal of Strategy and Management, 2021. 25 November.
- [9] Lutz Zwillenberg-Preis. Alternsforschungspreis ... Dissertation (Ecology & Evolution). Bern, 2023.
- [10] Han M., Lin H., Wang J., Wang Y., Jiang W. Turning corporate environmental ethics into firm performance: The role of green marketing programs // Business Strategy and the Environment. 2019, 28(6), 929– 938.
- [11] Jamison A. The Making of Green Engineers: Sustainable Development and the Hybrid Imagination. - London: Macmillan, 2013. - 154 p.
- [12] Kolontaevskaaya I. F. Ekologicheskie innovatsii kak faktor povysheniya kachestva zhizni [Ecological innovations as a factor of improving the quality of life] // Innovatsii v nauke: sb. st. po mater. XXVIII mezhdunar. nauch. - prakt. konf. Novosibirsk, 2013. [in russ].

НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

*Асхат Г.¹, Даулетбаев А.К.²,

^{*1}Доктор PhD., КазУМОиМЯ

им. Абылай хана Алматы, Казахстан, e-mail: gulnash_a@mail.ru

²Магистрант факультета международных отношений КазУМОиМЯ

им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: Almatdauletbaev@gmail.com

Аннотация. В конце XX века человечество находилось в центре острых экологических проблем своего социально-экономического развития.

Экологические проблемы, возникающие в различных темпах, характерны и для всех стран мира, и для промышленно развитых, и для развивающихся стран. Эта степень зависит от уровня развития экономики и размера затрат на охрану окружающей среды и рациональное природопользование.

В данной статье рассматриваются экологические инновации как фактор устойчивого развития страны, актуальные вопросы экологизации экономики. Для повышения качества жизни открывается необходимость внедрения новых экологических подходов. Мы являемся свидетелями глобальных явлений и процессов, таких как наводнения, засухи, пожары, колебания температуры, крупномасштабные природные аномалии в виде ураганов, сокращение жизненно важных природных ресурсов, необходимых обществу, а также изменение показателей, важных для жизни человека, таких как озоновый слой, газовый состав атмосферы, радиационное загрязнение и т. д. Об этом свидетельствует положительное влияние на уровень экономического развития, инвестиционную привлекательность и конкурентоспособность региона при использовании Эко-инноваций, экологических и эффективных энерготехнологий. В политической повестке и дипломатической практике будущего экологический кризис, его последствия и методы борьбы с ним занимают одно из важнейших мест. За последние десятилетия международное сообщество приняло множество мер, направленных на решение экологических проблем. Подписано много многосторонних документов. Из года в год разрабатываются новые подходы к изучению и решению экологических проблем в системе международных отношений. В статье было проведено более глубокое исследование этих проблем.

Ключевые слова: экоиновация, зеленая теория, международные отношения, экосистема, экология, инновации, экономика, зеленая экономика, технологии, энергетика.

NEW APPROACHES TO STUDYING ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS

* Askhat G.¹, Dautletbaev A.²,

^{*1}Ph. D, Ablai khan university of international relations and world languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: gulnash_a@mail.ru

² master of Ablai khan university of international relations and world languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: almatdautletbaev@gmail.com

Annotation. At the end of the twentieth century, humanity was at the center of acute environmental problems of its socio-economic development.

Environmental problems arising at different rates are characteristic of all countries of the world, both industrialized and developing countries. This degree depends on the level of economic development and the amount of costs for environmental protection and rational use of natural resources.

This article discusses environmental innovations as a factor of sustainable development of the country, topical issues of greening the economy. To improve the quality of life, there is a need to introduce new environmental approaches. We are witnessing global phenomena and processes, such as floods, droughts, fires, temperature fluctuations, large-scale natural anomalies in the form of hurricanes, the reduction of vital natural resources needed by society, as well as changes in indicators important for human life, such as the ozone layer, atmospheric gas composition, radiation pollution, etc. This is evidenced by the positive impact on the level of economic development, investment attractiveness and competitiveness of the region when using Eco-innovations, environmental and efficient energy technologies. The environmental crisis, its consequences and methods of combating it occupy one of the most important places on the political agenda and diplomatic practice of the future. Over the past decades, the international community has taken many measures aimed at solving environmental problems. Many multilateral documents have been

signed. From year to year, new approaches to the study and solution of environmental problems in the system of international relations are being developed. The article conducted a more in-depth study of these problems.

Keywords: eco-innovation, green theory, international relations, ecosystem, ecology, innovation, economy, green economy, technologies, energy.

Статья поступила 31.05.2023